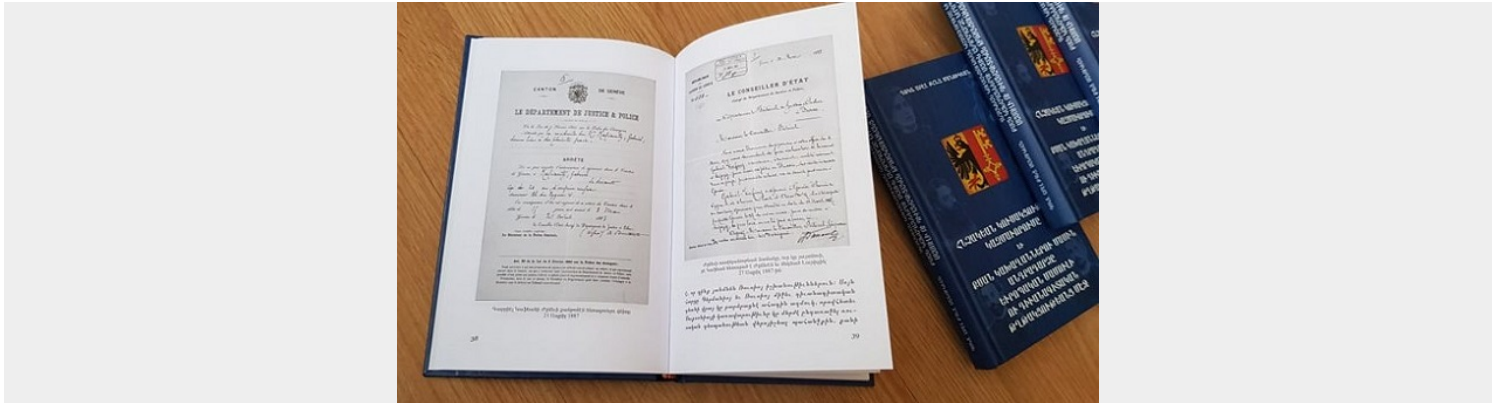

ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԱԶՄԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՒ ՔՍԱՆ ԿԱԽԱԴԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁԸ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԱՍՈՒԼԻ ՈՒ ԴԻԲԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ՄԷՋ. ՀԵՂԻՆԱԿ՝ ԴՈԿՏ. ԱԲԵԼ ՔԷՆՅ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Posted on March 29, 2020 by Keghart

Category: [Opinions](#)

Սոյն հատորին հեղինակը աստուածաբանութեան եւ փիլիսոփայութեան դոկտորի իր գիտական աստիճանով (1993), հայագիտական նիւթերու իր հմտութեամբ, հրատարակած հայերէն եւ օտարալեզու (գերմաներէն, անգլերէն եւ ֆրանսերէն) բազմատասնեակ երկերով եւ ուսումնասիրութիւններով՝ ծանօթ անձնաւորութիւն մըն է հայ եւ միջազգային ակադեմական շրջանակներու մէջ: Ան աւելի քան երեսնամեայ հոգեւոր ծառայութիւն ունի Հայոց. Եկեղեցւոյ տարբեր համայնքներէ ներս՝ Աւստրիա, Հայաստան, Գանատա եւ Չուիցերիա: Այժմ կը դասախօսէ Ֆրիպուրկի համալսարանի աստուածաբանութեան բաժանմունքին մէջ, նաեւ՝ կը վարէ Չուիցերիոյ Բարեկարգեալ-Աւետարանական Եկեղեցւոյ գիտաշխատողի եւ Չուիցերիոյ Կրօններու Խորհուրդի գլխաւոր քարտուղարի պաշտօնները: Իր առաքելավայրը վերջին տասնամեակին ըլլալով ժընեւն ու յարակից շրջանները, լաւապէս ծանօթացած է տեղւոյն համալսարանական եւ հանրային մատենադարաններու ընձեռած արխիւային նիւթերուն եւ իր պատմագիտական երկերը հարստացուցած անոնցմէ ստացած վաւերաթուղթերու արժեքաւոր նիւթերով: Աւելի քան հնգամեակէ մը ի վեր ան ամբողջանուէր ուսումնասիրողն է հայկական ազատագրական պայքարի անձնագոհ նուիրեալներու գործունեութեան, մանաւանդ՝ Հայոց ցեղասպանութեան հետ առնչուած գերմանական տուեալներուն եւ աղբիւրներուն:

Ներկայացուող հատորին նախատիպը լոյս տեսած էր անգլերէնով: Այս գիրքը նոյնին հայացումն է:

Հատորի յառաջաբանին մէջ հեղինակը նախ կը ներկայացնէ Չուիցերիոյ, մասնաւորաբար 19-րդ դարու 80-ական թուականներուն ժընեւի համալսարանական բազմազգ ուսանողներուն համար ստեղծուած հաճելի մթնոլորտն ու պայմանները: Հոս իրարու կը հանդիպին յեղափոխական նկարագիրով ու խառնուածքով ռուս (Միխայիլ Պաքունին, Ալեքսանտր Հերցեն, Կեռլիյ Փլեխանով, Վլատիմիր Ուլիանով/Լենին) թէ կովկասահայ ուսանող երիտասարդներ, որոնք յետագայ տարիներուն կարեւոր դերակատարութիւն պիտի ունենային իրենց ազգային հասարակական կեանքին մէջ: 1995-ին երբ հեղինակը կը ժամանէ ժընեւ, ստանձնելու համար տեղւոյն հայ համայնքին հոգեւոր հովուութեան պաշտօնը, իր հանդիպումներէն առաջինը կ'ունենայ գաղութի հեղինակաւոր դէմքերէն պրն. Կրօնիկ Փափագեանի հետ, ժամադրավայր ընտրելով քաղաքի համալսարանին մօտակայքը գտնուող Landolt սրճարանը: Վերջինս տակաւին կը վայելէր հարիւրամեակ մը առաջ ունեցած իր համբաւը՝ իբրեւ սիրուած ծննդավայրը ժամանակի երիտասարդ ուսանողութեան յեղափոխական նկրտումներուն, որոնց շարքին էին հայկական ազատագրական պայքարի կերտիչ հիմնադիրներէն եւ կուսակցական ղեկավարներէն շատեր, ներառեալ Հնչակեան Կուսակցութիւնը:

Երկմաս սոյն հատորին առաջինը խորագրուած է «Հնչակեան Կուսակցութեան

Գիրքերու մտայնացումն ու պատրաստութիւնը ընդհանրապէս ծանրորոշ են հեղինակին մտաւորական կազմաւորման եւ քաղաքացիական խիղճի ներքնազգացողութեան:

Սակայն, որքա՛ն ալ ճշգրիտ ըլլային հարիւրամեայ հեռաւորութենէ մը աւանդուած տեղեկութիւնները, պատմութեան ուսումնասիրողին համար (մեր պարագային՝ սոյն հատորի հեղինակին) անհրաժեշտութիւն էր գտնել իր ժամանակի գրաւոր արձանագրութիւնները, վկայութիւններն ու փաստագրական կարելի բոլոր նիւթերը եւ կեդրոնանալ անոնց վրայ, աղբիւրներ՝ «... որոնք մեծաւ մասամբ պահպանուած են Չուիցերիոյ Համադաշնութեան պետական արխիւներուն, Ազգային Գրադարանին, Ժընեւի պետական, ինչպէս նաեւ համալսարանի արխիւներուն մէջ. փաստօրէն՝ վկայութիւններ, որոնք ուղղակի կը վերաբերին Հնչակեան Կուսակցութեան Ժընեւի մէջ կազմաւորումին եւ անոր հիմնադիրներէն յատկապէս Աւետիս Նազարբեկեանին, Մարօ Վարդանեան-Նազարբեկեանին, Գաբրիէլ Կաֆեանին եւ Ռուբէն Խան-Ազատին» (էջ 14):

Արդարեւ, մօտիկ անցեալէն ցայսօր, Չուիցերիան մարդասիրական, ընկերային, մշակութային ու գիտական մտածողութեան բազմապիսի ճիւղերու ուսումնասիրութեանց պարարտ հող եղած է:

Հեղինակը իր նիւթը կը ներկայացնէ օգտուելով իր տրամադրութեան ներքեւ գտնուող արխիւային բազմաթիւ աղբիւրներէն, մեկնելով «սոսկ գիտա-հետազօտական կամ գիտա-ճանաչողական» հիմունքներէ, եւ «չի հետապնդեր որեւէ ընթացիկ քաղաքական կամ կուսակցական հետաքրքրութիւն» (էջ 15):

Այստեղ կ'արժէ ամփոփ կերպով ընդգծել Հնչակեան Կուսակցութեան հիմնադրութեան հետ առնչուած հետեւեալ կէտերը.

ա.- 1886-ի ամրան Փարիզէն Ժընեւ կը ժամանեն Աւետիս Նազարբեկեան եւ իր նշանածը՝ Օրդ. Մարիամ Վարդանեան: Անահիտ Տէր Մինասեանի վկայութեամբ, անոնց անունները կը յիշատակուին Ժընեւի համալսարանի 1888-1889 ուսումնական տարեշրջանի ազատ ունկնդիրներու ցանկին մէջ, Մարօ՝ գրականութեան, իսկ Աւետիս՝ իրաւագիտութեան ճիւղերուն մէջ: Սակայն անոնց ամբողջանուէր ներդրումը «Հնչակ»ի հրատարակութեան գործին մէջ, «ընդհանրապէս ժամանակ չէր ձգած, որ անոնք կարենային իբրեւ պաշտօնական ուսանողներ իրենց ուսումն աւարտել՝ վկայուելով համալսարանէն» (էջ 17):

բ.- Ժընեւի մէջ կազմաւորուած հայկական «յեղափոխական ընկերութիւն»ը իր վեց հիմնադիր անդամներով հիմնուած է 1886 թուականին եւ վաւերացուած 1887-ի առաջին քառորդին (էջ 112-113): Նոյն թուի «Նոյեմբերին կը սկսի հրատարակուիլ «Հնչակ» թերթը, որմէ կը կոչուի «Հնչակի խումբ», ապա «Հնչակեան խումբ», իսկ անելի ուշ՝ «Հնչակեան Կուսակցութիւն», որ կը սկսի ծաւալել իր հանրային գործունեութիւնը (էջ 113): Մեզի ծանօթ «Սոցիալ-Դեմոկրատ Հնչակեան Կուսակցութիւն» անունը կը

Հատորին երկրորդ մասը ամբողջութեամբ նուիրուած է «Քսան Կախադաններու Մասին Անդրադարձը Եւրոպական Մամուլի ու Դիւանագիտական թղթակցութեանց Մէջ» նիւթին (Էջ 147-280):

Ազգերու ազատագրական պայքարի ճանապարհին, մեծագոյն զոհողութիւնը այն յանձնառութիւնն է, որ իր գաղափարախօսութիւնը կը հիմնէ «Հայրենիքի պաշտամունքին եւ անոր ազատագրութեան» վրայ: Արդարեւ, անարգ եւ ստոր մատնութեան մը հետեւանքով 15 Յունիս 1915-ին նահատակուած «Քսան Կախադանները» իրենց քաղաքական մտածողութեամբ գրեցին Հնչակեան Կուսակցութեան կենսագրութեան այն փառաւոր էջը, որ մինչեւ այսօր վստահութիւն ու հպարտութիւն կը ներշնչէ կուսակցութեան հաւատաւոր անդամներուն:

Սոյն մասի առաջին բաժինին մէջ հեղինակը կ'անդրադառնայ 1894-1897 թուականներուն գործադրուած ապտուլիամիտեան ջարդերուն եւ այդ առիթով հայ ժողովուրդին հանդէպ զուլիցերիացի ժողովուրդին ցուցաբերած զօրակցութեան: Կ'արժէ յիշատակել կազմակերպումը աւելի քան 430.000 զուլիցերիացի քաղաքացիներու ստորագրութիւններով հանրագիրին, որոնցմով լիազօրուած պատուիրակութիւն մը 4 Մարտ 1897-ին կը ներկայանայ Չուլիցերիոյ Համադաշնութեան նախագահ Ատուլֆ Տոյխերին ու անոր յանձնէ պատմական խնդրագիր մը, որու մէջ կը նկարագրուէին Օսմանեան Կայսրութեան մէջ հայ ժողովուրդին կրած հալածանքներն ու հարիւր հազարաւոր հայ զոհեր պատճառած կոտորածները:

Չուլիցերիոյ մամուլը, յատկապէս ընկերվարական մամուլը իր պարկեշտ ու խիզախ հրապարակումներով հայանպաստ արդար ու ճշգրիտ անդրադարձումներ կը կատարէ՝ յանուն պատմական ճշմարտութեան:

Քսան Կախադաններուն նուիրուած այս մասին մէջ, դոկտ. Մանուկեան քննարկումի կ'ենթարկէ նահատակութեան մանրամասնութիւնները: Ան նախ կը գրէ Ռումանիոյ Կոստանցա քաղաքին մէջ 7 Սեպտեմբեր 1913-ին գումարուած Ս.Դ.Հ.Կ.ի Պատգամաւորական 7-րդ ժողովին ու անոր օրակարգին մասին, ապա կը ներկայացնէ ժողովին վաւերացուած որոշումներն ու անոնց գործադրութեան եղանակները: «Ցաւօք սրտի,- կը գրէ հեղինակը,- ամբողջ ծրագիրը եղերական հետեւանքներով կը ձախողի՝ ներքին եւ աններելի դաւաճանութեան մը հետեւանքով» (Էջ 184): Դաւաճանին ինքնութիւնը կը բացայայտուի: Ան Եգիպտոսի մասնաճիւղէն պատգամաւորական ժողովին մասնակից Արթիւր Եասեանն էր, բուն ինքնութեամբ՝ Արշալիր Սահակեան վատանուն արարածը:

Քսան լուսապսակ նահատակներուն յաւերժաբար կենդանի օրինակ կը հանդիսանայ

կան շարքայիններուն համար: Քսան գործիչները հինգ օրէն Արեւիկայի Մանուկեան աննախընթաց երեւոյթ էր. ան կը ցնցէ հայերէն թէ օտարալեզու մամուլը: Դոկտ. Արեւ Քիւյ. Մանուկեան այս հատորին մէջ հանգամանօրէն

կ'անդրադառնայ վերջիններու արձագանգներուն:

Ահաւասիկ գիրք մը, որու գլխաւոր արժանիքը իր օգտագործած օտարալեզու մամուլի ու դիւանագիտական աղբիւրներու մեծ մասի տուեալներուն առաջին անգամ ընդգրկումն է գիտական շրջանառութեան մէջ:

Մեր ժողովուրդի ազատագրական պայքարին ու պահանջատիրութեան նուիրուած հայ դասական կուսակցութիւններն ու կազմակերպութիւնները անհրաժեշտօրէն կարիքն ունին նմանատիպ երկերու պատրաստութեան եւ հրատարակութեան:

Օգտակար ու երախտաշատ ուսումնասիրութիւն մը՝ արդարեւ:

There are no comments yet.